

BÀN VỀ CÁC BIỆN PHÁP XỬ LÝ CHUYỂN HƯỚNG ĐỐI VỚI NGƯỜI CHƯA THÀNH NIÊN PHẠM TỘI

NGUYỄN ĐOÀN KIM THOẠI
VŨ THỊ LỆ THU
Trường Đại học Kỹ thuật - Công nghệ Cần Thơ

Nhận bài ngày 25/6/2026. Sửa chữa xong 10/7/2026. Duyệt đăng 15/7/2026.

Abstract

The Law on Juvenile Justice 2024 establishes, for the first time, a comprehensive legal framework governing diversion measures in Vietnam, reflecting a shift in criminal justice policy toward education, rehabilitation, and community reintegration. This article analyzes the legal provisions governing diversion measures and identifies several challenges and shortcomings in their implementation, including the continued application of diversion within the framework of criminal proceedings, inadequate and inconsistent implementation conditions, and the absence of a mechanism for evaluating effectiveness. Drawing on the experience of selected countries, the article proposes recommendations for improving Vietnamese law and enhancing the effectiveness of diversion measures for juvenile offenders.

Keywords: Diversion measures, juvenile delinquency, juvenile offenders, Law on Juvenile Justice 2024.

1. Đặt vấn đề

Người chưa thành niên là nhóm chủ thể đặc biệt cần được bảo vệ trong hệ thống tư pháp hình sự bởi đặc điểm chưa phát triển đầy đủ về thể chất, tâm lý và khả năng nhận thức. Xu hướng tư pháp hiện đại trên thế giới đều hướng tới việc hạn chế áp dụng các biện pháp xử lý mang tính trừng phạt, thay vào đó ưu tiên các biện pháp giáo dục, phục hồi và tái hòa nhập cộng đồng nhằm bảo đảm lợi ích tốt nhất của người chưa thành niên. Trong bối cảnh đó, xử lý chuyển hướng (gọi tắt là xử lý chuyển hướng) đã trở thành một trong những nguyên tắc quan trọng của tư pháp người chưa thành niên và được ghi nhận trong nhiều văn kiện quốc tế như Công ước của Liên hợp quốc về quyền trẻ em năm 1989 và Quy tắc tiêu chuẩn tối thiểu của Liên hợp quốc về hoạt động tư pháp đối với người vị thành niên (Quy tắc Bắc Kinh năm 1985).

Ở Việt Nam, Luật Tư pháp người chưa thành niên năm 2024 lần đầu tiên quy định một cách toàn diện về các biện pháp xử lý chuyển hướng, đánh dấu bước phát triển quan trọng trong chính sách hình sự theo hướng lấy giáo dục, phục hồi và tái hòa nhập làm trọng tâm. Tuy nhiên, do là một chế định mới, việc triển khai áp dụng trên thực tế dự kiến sẽ gặp nhiều khó khăn liên quan đến cơ chế tổ chức thực hiện, điều kiện bảo đảm và phương thức đánh giá hiệu quả của các biện pháp này. Vì vậy, việc nghiên cứu các quy định của pháp luật hiện hành, phân tích những khó khăn, bất cập trong quá trình thực hiện và tham khảo kinh nghiệm quốc tế để đề xuất giải pháp hoàn thiện là cần thiết, góp phần bảo đảm hiệu quả thực thi Luật Tư pháp người chưa thành niên năm 2024 cũng như nâng cao chất lượng bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp của người chưa thành niên phạm tội.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Cơ sở lý thuyết nghiên cứu

Xử lý chuyển hướng là một khái niệm mới xuất hiện vào khoảng từ cuối đến giữa thập kỷ 80 của

Email: ndkthoai@ctuvt.edu.vn.

thế kỷ XX (Đỗ Thuý Vân, 2008). Trong khoa học pháp lý và tội phạm học, biện pháp xử lý chuyển hướng đối với người chưa thành niên phạm tội là một chủ đề thu hút được sự quan tâm sâu sắc của các học giả cả trong và ngoài nước.

Cơ sở pháp lý quốc tế đầu tiên ghi nhận xử lý chuyển hướng là Quy tắc tiêu chuẩn tối thiểu của Liên hợp quốc về hoạt động tư pháp đối với người vị thành niên (Quy tắc Bắc Kinh năm 1985). Mặc dù Quy tắc Bắc Kinh không đưa ra định nghĩa chính thức về xử lý chuyển hướng, nhưng tại Quy tắc 11.1 đã xác định bản chất của cơ chế này là xử lý người chưa thành niên phạm tội mà không phải đưa ra xét xử chính thức trước Tòa án, theo đó: *“Bất cứ khi nào thích hợp, phải xem xét việc xử lý người chưa thành niên phạm tội mà không phải đưa ra xét xử chính thức bởi các cơ quan có thẩm quyền”* (Quy tắc 11.1, Quy tắc Bắc Kinh, 1985).

Tiếp đó, Công ước Liên hợp quốc về quyền trẻ em năm 1989 (CRC) đã củng cố nền tảng lý luận của xử lý chuyển hướng trên cơ sở bảo đảm quyền trẻ em. Điều 3 CRC quy định nguyên tắc xuyên suốt là: *“Trong mọi hoạt động liên quan tới trẻ em... lợi ích tốt nhất của trẻ em phải là mối quan tâm hàng đầu.”* Trên cơ sở nguyên tắc này, CRC yêu cầu các quốc gia: *“Bất kỳ khi nào thấy thích hợp và cần thiết cần đề ra các biện pháp xử lý những trẻ em vi phạm pháp luật mà không phải sử dụng đến thủ tục tố tụng tư pháp, miễn là các quyền con người và những bảo vệ pháp lý được tôn trọng đầy đủ.”* (Điều 40.3(b) CRC). Như vậy, CRC không chỉ khuyến khích áp dụng xử lý chuyển hướng mà còn đặt ra yêu cầu bảo đảm quyền con người và các bảo đảm tố tụng trong quá trình thực hiện.

Trên nền tảng các chuẩn mực quốc tế, nhiều học giả đã làm rõ nội hàm của xử lý chuyển hướng. Theo Trần Thị Quang Vinh (2019) và Nguyễn Thị Phương Hoa (2019), *“xử lý chuyển hướng là một quá trình thay thế việc xử lý người chưa thành niên bằng các biện pháp nằm ngoài hệ thống tư pháp hình sự truyền thống, đồng thời tăng cường sự tham gia của gia đình và cộng đồng trong quá trình giáo dục, phục hồi”*. Tương tự, Lê Huỳnh Tấn Duy (2018) cho rằng *“xử lý chuyển hướng là cách thức xử lý không mang tính chất tố tụng hình sự truyền thống, hướng đến mục tiêu giáo dục, hỗ trợ và tái hòa nhập xã hội thay vì trừng phạt”*. Hay *“Việc áp dụng quy định của Luật tư pháp NCTN về biện pháp xử lý chuyển hướng có trường hợp có lợi cho người phạm tội, có trường hợp bất lợi cho người phạm tội”* (Nguyễn Quý Khuyến và Hoàng Hải Yến, 2025). Trên thế giới, việc áp dụng biện pháp XLCH trước khi xét xử là mục tiêu cốt lõi trong nỗ lực củng cố hệ thống tư pháp người chưa thành niên tại nhiều nước (Trần Văn Minh, 2025).

Nhìn chung, các quan điểm trên đều thống nhất ở điểm cốt lõi rằng xử lý chuyển hướng là cơ chế thay thế việc xử lý hình sự chính thức bằng các biện pháp giáo dục, phục hồi và hỗ trợ phù hợp với đặc điểm phát triển của người chưa thành niên.

2.2. Quy định pháp luật về các biện pháp xử lý chuyển hướng đối với người chưa thành niên phạm tội

Theo khoản 8 Điều 3 Luật Tư pháp người chưa thành niên năm 2024, biện pháp xử lý chuyển hướng là biện pháp giám sát, giáo dục, phòng ngừa áp dụng đối với người chưa thành niên phạm tội, bao gồm các biện pháp xử lý chuyển hướng tại cộng đồng và biện pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng. Điều 36 Luật này quy định, hệ thống biện pháp xử lý chuyển hướng gồm 12 biện pháp: khiển trách; xin lỗi bị hại; bồi thường thiệt hại; giáo dục tại xã, phường, đặc khu; quản thúc tại gia đình; hạn chế khung giờ đi lại; cấm tiếp xúc với người có nguy cơ dẫn đến phạm tội mới; cấm đến địa điểm có nguy cơ dẫn đến phạm tội mới; tham gia chương trình học tập, dạy nghề; tham gia điều trị hoặc tư vấn tâm lý; thực hiện công việc phục vụ cộng đồng; và giáo dục tại trường giáo dưỡng.

Về điều kiện áp dụng, Điều 39 Luật Tư pháp người chưa thành niên năm 2024 quy định người chưa thành niên chỉ được áp dụng biện pháp xử lý chuyển hướng khi đáp ứng đồng thời ba điều kiện: 1) có chứng cứ xác định đã thực hiện hành vi phạm tội; 2) thừa nhận đã thực hiện hành vi phạm tội; và 3) đồng ý bằng văn bản về việc xử lý chuyển hướng. Đồng thời, việc áp dụng chỉ thực hiện đối với các trường hợp thuộc Điều 37 và không thuộc các trường hợp loại trừ theo Điều 38 của Luật.

Việc áp dụng các biện pháp xử lý chuyển hướng phải tuân thủ các nguyên tắc quy định tại Điều 35 của Luật, bảo đảm phù hợp với tính chất, mức độ nguy hiểm của hành vi phạm tội, khả năng giáo dục, phục hồi của người chưa thành niên, đặc điểm tâm sinh lý, hoàn cảnh của họ và yêu cầu bảo đảm an toàn cho bị hại, cộng đồng. Người chưa thành niên có thể được áp dụng một hoặc nhiều biện pháp xử lý chuyển hướng tại cộng đồng, nhưng không được áp dụng đồng thời với biện pháp giáo dục tại trường giáo dưỡng và không áp dụng nếu tại thời điểm xem xét người phạm tội đã đủ 18 tuổi.

2.3. Khó khăn, bất cập trong thực tiễn thực hiện pháp luật

2.3.1. Xử lý chuyển hướng vẫn được thực hiện trong khuôn khổ thủ tục tố tụng hình sự

Mặc dù Luật Tư pháp người chưa thành niên năm 2024 đã mở rộng thời điểm áp dụng xử lý chuyển hướng ngay từ các giai đoạn điều tra, truy tố và xét xử, tạo điều kiện cho người chưa thành niên được chuyển sang cơ chế giáo dục, phục hồi thay vì tiếp tục áp dụng hình phạt, nhưng việc xử lý chuyển hướng vẫn được thực hiện trong khuôn khổ của thủ tục tố tụng hình sự. Theo quy định của Luật, việc xem xét áp dụng xử lý chuyển hướng chỉ được tiến hành sau khi cơ quan có thẩm quyền đã thực hiện các hoạt động tố tụng cần thiết nhằm xác định căn cứ áp dụng, và trong giai đoạn điều tra người chưa thành niên về nguyên tắc đã có tư cách bị can. Vì vậy, trước khi được chuyển sang cơ chế xử lý chuyển hướng, người chưa thành niên vẫn phải trải qua quá trình tiếp nhận, giải quyết nguồn tin về tội phạm, khởi tố vụ án, khởi tố bị can và các hoạt động điều tra cần thiết. Do đó, mặc dù cuối cùng không bị truy cứu trách nhiệm hình sự hoặc được miễn trách nhiệm hình sự, họ vẫn phải tham gia vào hệ thống tư pháp hình sự với tư cách là người bị buộc tội trong một khoảng thời gian nhất định.

2.3.2. Điều kiện bảo đảm thực hiện các biện pháp xử lý chuyển hướng còn chưa đồng bộ

Một trong những điểm tiến bộ của Luật Tư pháp người chưa thành niên năm 2024 là bước đầu thiết lập các điều kiện bảo đảm thực hiện thông qua quy định về kinh phí, người làm công tác xã hội, cơ sở giáo dục, cơ sở giáo dục nghề nghiệp và cơ sở khám bệnh, chữa bệnh tham gia tổ chức thi hành các biện pháp xử lý chuyển hướng. Tuy nhiên, các quy định này chủ yếu mới dừng ở mức xác định trách nhiệm của các chủ thể mà chưa cụ thể hóa cơ chế tổ chức thực hiện, tiêu chuẩn chuyên môn, nguồn lực và phương thức phối hợp giữa các cơ quan, tổ chức có liên quan. Trong thực tiễn, nhiều địa phương vẫn thiếu đội ngũ người làm công tác xã hội được đào tạo chuyên sâu về tư pháp người chưa thành niên, thiếu cơ sở tư vấn tâm lý chuyên biệt cũng như các chương trình giáo dục kỹ năng sống, phục hồi hành vi và hỗ trợ tái hòa nhập cộng đồng. Theo Báo cáo 50 năm tiến bộ vì trẻ em tại Việt Nam của UNICEF cũng chỉ ra tình trạng thiếu nhân viên công tác xã hội, nhân viên tư vấn tâm lý và quản lý trường hợp, đặc biệt ở cấp xã và vùng khó khăn; năng lực can thiệp chuyên sâu và nguồn lực thực hiện còn hạn chế (UNICEF, 2025).

2.3.3. Chưa có cơ chế đánh giá hiệu quả của các biện pháp xử lý chuyển hướng

Luật Tư pháp người chưa thành niên năm 2024 đã quy định về trình tự, thủ tục và trách nhiệm của các chủ thể trong quá trình thi hành các biện pháp xử lý chuyển hướng. Tuy nhiên, pháp luật hiện hành chưa thiết lập cơ chế đánh giá hiệu quả của các biện pháp này sau khi người chưa thành niên hoàn thành việc chấp hành. Cụ thể, chưa có hệ thống tiêu chí thống nhất để đánh giá mức độ phục hồi, khả năng tái hòa nhập cộng đồng và nguy cơ tái phạm; đồng thời cũng chưa có cơ chế thu thập, thống kê dữ liệu về kết quả áp dụng các biện pháp xử lý chuyển hướng. Trong khi đó, Bình luận chung số 24 (2019) của Ủy ban Quyền trẻ em Liên hợp quốc nhấn mạnh các quốc gia cần xây dựng cơ chế thu thập dữ liệu, đánh giá và nghiên cứu nhằm thường xuyên xem xét hiệu quả của hệ thống tư pháp trẻ em, trong đó có các biện pháp xử lý chuyển hướng, trên các phương diện như tái hòa nhập cộng đồng, xu hướng tái phạm và bảo đảm quyền của trẻ em¹. Đối chiếu với yêu cầu này có thể thấy,

1) Committee on the Rights of the Child (2019). *General Comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system*, CRC/C/GC/24 United Nations. <https://digitallibrary.un.org/record/3899429?v=pdf>. Truy cập ngày 15/7/2026.

pháp luật Việt Nam vẫn còn thiếu cơ chế đánh giá hiệu quả của các biện pháp xử lý chuyển hướng trên cơ sở kết quả phục hồi và tái hòa nhập, làm hạn chế việc tổng kết thực tiễn và hoàn thiện chính sách trong thời gian tới.

2.4. Kinh nghiệm quốc tế và kiến nghị hoàn thiện pháp luật Việt Nam

Thứ nhất, cần nghiên cứu bổ sung cơ chế xử lý chuyển hướng trước khởi tố đối với người chưa thành niên phạm tội. Kinh nghiệm quốc tế cho thấy nhiều quốc gia đã xây dựng cơ chế chuyển hướng trước khi khởi tố (pre-charge diversion), cho phép người chưa thành niên được xử lý thông qua các biện pháp ngoài tố tụng trước khi chính thức bị truy tố. Chẳng hạn, tại Canada, Đạo luật Tư pháp hình sự đối với thanh thiếu niên (Youth Criminal Justice Act) quy định hệ thống biện pháp xử lý ngoài tố tụng (extrajudicial measures)², trong đó nhấn mạnh các biện pháp ngoài tố tụng thường là phương thức phù hợp và hiệu quả hơn để xử lý hành vi phạm tội của người chưa thành niên, đồng thời khuyến khích cảnh sát áp dụng các biện pháp này thay cho việc khởi tố khi đáp ứng điều kiện luật định. Tương tự, tại New Zealand, Đạo luật Oranga Tamariki năm 1989 quy định cơ chế Hội nghị gia đình trong tư pháp người chưa thành niên (Family Group Conference)³. Đối với nhiều trường hợp, trước khi quyết định truy tố, cơ quan có thẩm quyền phải tổ chức Hội nghị gia đình trước khi truy tố (Intention to Charge Family Group Conference) để xem xét khả năng giải quyết vụ việc bằng các biện pháp chuyển hướng, giáo dục, hòa giải hoặc phục hồi thay vì đưa người chưa thành niên vào tố tụng hình sự.

Thứ hai, cần sớm ban hành văn bản hướng dẫn cụ thể về cơ chế phối hợp giữa các cơ quan tiến hành tố tụng, chính quyền địa phương, cơ sở giáo dục, cơ sở y tế và các tổ chức xã hội trong việc thực hiện biện pháp xử lý chuyển hướng; đồng thời hoàn thiện quy định về tiêu chuẩn, điều kiện chuyên môn và cơ chế sử dụng người làm công tác xã hội trong lĩnh vực tư pháp người chưa thành niên, tăng cường đào tạo đội ngũ tư vấn tâm lý và bảo đảm nguồn kinh phí để triển khai hiệu quả các chương trình giáo dục, phục hồi và hỗ trợ tái hòa nhập cộng đồng.

Thứ ba, Việt Nam cần nghiên cứu bổ sung cơ chế đánh giá hiệu quả của các biện pháp xử lý chuyển hướng sau khi người chưa thành niên hoàn thành việc chấp hành. Kinh nghiệm quốc tế cho thấy, việc đánh giá hiệu quả không chỉ là khâu tổng kết thực tiễn mà còn là một bộ phận của hệ thống tư pháp người chưa thành niên. Bình luận chung số 24 (2019) của Ủy ban Quyền trẻ em Liên hợp quốc yêu cầu các quốc gia thiết lập hệ thống thu thập dữ liệu, tiến hành đánh giá và nghiên cứu định kỳ nhằm thường xuyên xem xét hiệu quả hoạt động của hệ thống tư pháp trẻ em, đồng thời sử dụng kết quả này làm cơ sở để hoàn thiện chính sách và pháp luật về tư pháp người chưa thành niên. Bên cạnh đó, nhiều nghiên cứu thực nghiệm ở các quốc gia như Hoa Kỳ, Canada và châu Âu đã tiến hành đánh giá kết quả của các chương trình xử lý chuyển hướng thông qua các chỉ số như tỷ lệ tái phạm, mức độ thay đổi hành vi và khả năng tái hòa nhập của người chưa thành niên, qua đó làm cơ sở điều chỉnh chính sách và hoàn thiện mô hình xử lý chuyển hướng (Mai Thị Thủy, 2022). Trên cơ sở đó, pháp luật Việt Nam cần quy định hệ thống tiêu chí thống nhất để đánh giá mức độ phục hồi, khả năng tái hòa nhập cộng đồng và nguy cơ tái phạm của người chưa thành niên sau khi hoàn thành biện pháp xử lý chuyển hướng; đồng thời xây dựng cơ sở dữ liệu thống kê và cơ chế theo dõi, đánh giá định kỳ về kết quả áp dụng các biện pháp này nhằm cung cấp căn cứ thực tiễn cho việc hoạch định, sửa đổi và hoàn thiện chính sách pháp luật.

Xem tiếp trang 289

2) Youth Criminal Justice Act, S.C. 2002, c. 1. <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/y-1.5/FullText.html>. Truy cập ngày 15/7/2026.

3) Oranga Tamariki Act 1989. <https://www.legislation.govt.nz/public/1989/0024/latest/contents.html>. Truy cập ngày 15/7/2026.